

Huset på Herengracht 401 i det centrale Amsterdam, hvor blandt andet jødiske kunstnere og intellektuelle skjulte sig under Anden Verdenskrig.

Pilgrimmernes fæstning

Castrum Peregrini er et nom de guerre for et kanalhus i det centrale Amsterdam, hvor blandt andet jødiske kunstnere og intellektuelle holdt sig skjult under Anden Verdenskrig. I dag fungerer stedet som et internationalt center for kunst, kultur og venskab.

Af Jens Anders Wejsmark Sørensen, Amsterdam

I december 1940 lejede den hollandske maler og kunstmæcen Gisèle van Waterschoot van der Gracht en treværelses lejlighed på adressen Herengracht 401 i det centrale Amsterdam. Det skulle blive en ganske særlig adresse, først som skjulested, og derefter som forlag og kulturcenter.

"Vores kerneværdier er kunst, kultur og venskab. Ud fra spørgsmålet, hvorfor det er nødvendigt for mennesker at gå i skjul, og med vores udgangspunkt i Holocaust og de skjulte jøder under krigen, er det naturligvis oplagt, at jøderne i Holland og i andre lande stadig føler sig forbundet med huset her. Vi har da også et tæt samarbejde med Amsterdams jødiske kvarter, og vi stiller ofte huset til rådighed som æresbolig for besøgende jødiske kunstnere," siger Frans Damman. Han er ansvarlig for Castrum Peregrinis marketing og kommunikation, og har været en del af huset siden 1995, hvor det primært var et forlag, og hvor han efter at have studeret business-administration kom i praktik. Efter at have gjort karriere i en international forlagsvirksomhed, kom han i 2010 tilbage til huset, der havde udviklet sig til ét kulturcenter med fokus på udstillinger, foredrag, debatter og specialpublikationer.

Gisèle van Waterschoot van der Gracht blev født i Den Haag i 1912, og immigrerede til Amerika som barn med familien. Da hun var 15 år returnerede de til Europa, og bosatte sig i Østrig, der var

hendes mors fødeland. I begyndelsen af 30'erne studerede hun på kunstakademiet i Paris, men den tiltagende verdenskrise fik hele familien til at flytte tilbage til Holland. Efter undervisning af en berømt hollandsk glasmaler, flyttede hun i 1938 til en kunstnerkoloni i den nordhollandske by Bergen. Her blev hun introduceret til den tyske digter Wolfgang Frommel (født 1902 i Karlsruhe), der var flygtet fra nazisternes tyranni. Han arbejdede ligeledes som lærer på en international kostskole, hvortil en del tysk-jødiske familier havde sendt deres børn.

"I 1942 skulle de jødiske elever på skolen skilles fra andre studerende, så de var klar til at blive deporteret. Det var således Wolfgang, der spurgte Gisèle, om hendes lejlighed kunne bruges som skjulested," fortæller Frans Damman. Gisèle havde nægtet at lade sig registrere som kunstner i det hollandske kulturkammer ved krigens begyndelse, og måtte derfor ikke officielt tage arbejde som kunstner. Men med masser af portrætopgaver for private kunder, kunne hun stadigvæk betale huslejen, og at bruge lejligheden som skjulested, var hendes oprør mod nazisternes besættelse og deportationer. To unge jøder blev holdt skjult under hele krigen, mens andre blev skjult i kortere eller længere tid – også ikke-jødiske kunstnere.

"Gisèles lejlighed var dog ikke kun et skjulested, men også et sted, hvor beboerne og en stor gruppe af venner og støtter kunne dele kunst og digtning som et middel til at bevare deres mentale helbred. At være et ungt menneske under disse forhold var naturligvis ikke nemt, og når der opstod konflikter, blev de sat til at læse højt for hinanden," siger Frans Damman. Gruppen af kunstnere og intellektuelle kaldte fra begyndelse lejligheden, der aldrig blev omtalt med en adresse, for Castrum Peregrini efter en pilgrims fæstning i det hellige land, der aldrig var blevet indtaget af fjenden.

"Et godt forvarsel, og miraklet var da også, at alle, på trods af flere uventede besøg fra tyskerne, overlevede krigen," oplyser Frans Damman.

Jens Anders Wejsmark Sørensen

er dansk journalist med base i Amsterdam. Herfra dækker han Benelux, Nato, EU, Sydafrika og dele af det øvrige Vesteuropa for trykte danske medier og Danmarks Radio.

Gisèle van Waterschoot van der Gracht, omgivet af holdet bag Castrum Peregrini. Fra venstre Lars Ebert, Frans Damman og Michael Defuster. Gisèle døde 100 år gammel i 2013. Foto: Simon Bosch.

Gisèles fantastiske atelier, hvor hun arbejdede indtil sin død i 2013. Alt er stadigvæk, som hun forlod det. Foto: Simon Bosch.

Efter kapitulationen blev alle enige om, at krigsårene i den lille lejlighed skulle bruges til noget konstruktivt fremadrettet, og da Gisèle efter krigen arvede penge fra sin mors side af familien, kunne hun lidt efter lidt købe hele huset på Herengracht, og efterfølgende registrere Castrum Peregrini som en stiftelse.

"Som forlag fik huset blandt andet etableret et velanset magasin på det tysk om germanske studier og tysk litteratur. Sådanne udgivelser var efter krigen ikke specielt populære i Holland, men de havde internationalt stor betydning, og blandt andet det amerikanske kongresbibliotek var abonnent på magasinet," siger Frans Damman. Forlaget blev internationalt betragtet som værende af høj kvalitet, hvad der var stærkt medvirkende til, at det for seks år siden blev outsourcet til det tyske forlag Wallstein. I 1981 købte stiftelsen ligeledes nabo-huset, hvori Gisèle blandt andet lavede et fantastisk atelier. Her arbejdede hun indtil sin død 100 år gammel i 2013. Wolfgang Frommel, der også havde sin egen lejlighed i huset, døde i 1986.

"Nu da både Wolfgang og Gisèle er døde, har vi mulighed for at vise hele huset frem, der for store deles vedkommende står fuldstændigt uændret. Med de originale møbler, det gamle klaver, der med ét hulrum blev brugt som skjulested, reolerne fulde af digtsamlinger, og med Gisèles og Wolfgangs mange malerier og kunstgenstande, er husets 75 årige historie til at tage og føle på," fortæller Frans Damman. Stiftelsen er i færd med at lave en crowdfunding kampagne, så der bliver råd til at gøre bygningen mere publikumsvenlig.

"Og med tre renoverede gæstelejligheder, kan alle i princippet få et ophold med kanaludsigt i vores historiske og kulturelle hus," understreger Frans Damman.

Gisèles hus er kun et af Castrum Peregrinis tre søjler. En anden er Memory Machine, der under mottoet *Vi er, hvad vi husker*, laver foredrag, debatter, udstillinger og publikationer centreret omkring samfundets kulturelle hukommelse, og den

individuelle identitet. Den tredje søjle er en international tænketank kaldet Intellectual Playground, der med et netværk af blandt andet akademikere og kunstnere, udvikler og implementerer projekter og strategier til analyse af samfundet, og til at fremme samhørighed og evnen til at leve i diversitet. Derudover har Castrum Peregrini været primus motor på et storstilet europæisk projekt med navnet Silent Heroes, Living Memory, der primært sætter fokus på de mange, der ligesom Gisèle og Wolfgang, på en stille og ubemærket måde hjalp ofre for Anden Verdenskrig. Projektet er blevet udviklet med støtte fra Amsterdams jødiske kvarter, Stille Helden i Berlin, det jødiske museum i Warszawa og Hohenems, samt Marom Budapest.

"Det, som Gisèle og Wolfgang gjorde under krigen i lejligheden på Herengracht, gjorde de ikke af storpolitiske eller religiøse grunde, men for at hjælpe mennesker og venner i nød. Meget personligt og yderst humanitært. Og det er netop dette fænomen, vi med projektet og vores mange aktiviteter ønsker at forske i og sætte fokus på," slutter Frans Damman.

Castrum Peregrini, Herengracht 401, Amsterdam
Tlf.: 0031 20 623 52 87, mail@castrumperegrini.nl

Publikumsindgang på siden af bygningen i Beulingstraat.
Åben: Mandag til fredag fra 9:30 til 18:00.

www.castrumperegrini.org
www.castrumperegrini.org/visitors-information
www.castrumperegrini.org/virtual-studio-tour
www.silentheroes.eu